

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949 ve společných článcích o provádění závazků stanovily povinnost šířit již v době míru znalost humanitárního práva, a to zejména výukou ve vojenských studijních programech [1]. Tato povinnost byla potvrzena a zpřesněna ustanoveními dodatkových protokolů k ženevským úmluvám z roku 1977 [2]. Česká republika je vázána všemi těmito instrumenty a vyplývají jí příslušné mezinárodní závazky.

V tomto článku nehodnotíme plnění těchto závazků ze strany České republiky, nýbrž kládeme si za cíl objasnit obsah závazku šířit znalost humanitárního práva a poukázat na některé specifické problémy spojené s výukou a výcvikem humanitárního práva v ozbrojených silách. K napsání tohoto článku nás vedla zejména skutečnost, že tato problematika nevzbudila v současné odborné české literatuře téměř žádný zájem, ačkoliv se jedná o téma velmi aktuální.

1. Historie závazku šířit znalost humanitárního práva

Současné mezinárodní právo humanitární se začalo rodit v polovině 19. století, tedy v době, kdy válka byla pokládána za legální prostředek vedení zahraniční politiky [3]. Úsilí o vykořenění války v té době nemohlo uspět, nicméně státy byly ochotny zavázat se při vedení války k určitým pravidlům, přičemž v pozadí stála snaha omezit její ničivé důsledky [4]. Tato myšlenka nebyla ničím novým, neboť kořeny úsilí o omezení ničivých důsledků války lze vysledovat až do starověku, kde se objevovalo ve všech kulturách [5]. Úsilí o humanizaci války však od počátku naráželo na vojenské ohledy a mezinárodní právo humanitární se tak vyvíjelo jako kompromis mezi zásadou lidskosti a zásadou vojenské nezbytnosti [6].

Již na přelomu 19. a 20. století se podařilo kodifikovat pravidla pro pozemní a námořní válku [7] a ženevské úmluvy z roku 1929 stanovily pravidla pro zacházení s raněnými, nemocnými a válečnými zajatci [8]. Nezbytným předpokladem aplikace a dodržování právních norem je jejich znalost a naopak neznalost představuje častou příčinu porušování [9]. Mezinárodní výbor Červeného kříže ve svém komentáři k ženevským úmluvám z roku 1949 výstižně poznamenává, že neznalost je největším nepřítelem humanitárního práva [10]. Přesvědčení o nezbytnosti šířit znalost pravidel humanitárního práva se v mezinárodním společenství začalo objevovat již na počátku 20. století. Závazek v tomto smyslu převzaly smluvní strany v článku 26 úmluvy o zlepšení osudu raněných a nemocných při armádách v poli z roku 1906 [11]. O rok později úmluva o úpravě zásad ženevské úmluvy pro námořní válku z roku 1907 v článku 20 stanovila, že smluvní strany učiní opatření, kterých je třeba, aby s ustanoveními úmluvy byly seznámeny jejich loďstva, zejména chráněný personál, a také civilní obyvatelstvo [12]. Podstatně užší ustanovení obsahovala úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války z téhož roku, která v článku 1 po smluvních stranách pouze vyžadovala vydání odpovídajících instrukcí svým ozbrojeným silám [13]. Úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných při armádách v poli z roku 1929, která nahradila úmluvu z roku 1906, převzala ustanovení jejího článku 26 [14]. Naproti tomu ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci z roku 1929

podobné ustanovení neobsahovala, pouze ve svém článku 84 stanovila, že text úmluvy musí být vyvěšen tak, aby do něj váleční zajatci mohli nahlédnout [15].

Obsah a rozsah působnosti shora uvedených ustanovení byl nesterýlný, a navíc řada dalších mezinárodních dokumentů z téhož období podobný závazek vůbec neobsahovala. Tento nedostatek částečně napravily ženevské úmluvy z roku 1949, do kterých bylo pojmuto téměř identické ustanovení zavazující smluvní strany k šíření znalosti jejich ustanovení [16]. Mezinárodní výbor Červeného kříže řadí tento závazek k prioritním implementačním opatřením [17]. Podobný názor v několika rezolucích vyjádřilo také Valné shromáždění OSN [18].

2. Obsah závazku šířit znalost humanitárního práva

Jak už bylo předesláno, všechny čtyři ženevské úmluvy obsahují výslovný závazek šířit znalost jejich ustanovení, a to v člancích 47, 48, 127, 144 (v tomto pořadí v jednotlivých úmluvách). Toto společné ustanovení lze rozdělit do dvou částí, přičemž první část je obsahově totožná ve všech úmluvách, zatímco druhá se v každé jednotlivé úmluvě liší.

V první části se smluvní strany zavazují rozšířit co možná nejvíce, v míru i ve válce, texty úmluv ve svých zemích a zejména zařadit jejich studium do vojenských a dle možností i do civilních studijních programů [19]. Mezinárodní výbor Červeného kříže ve svém komentáři k ženevským úmluvám dává toto ustanovení do souvislosti se společným článkem 1 úmluv, ve kterém se smluvní strany zavazují za všech okolností úmluvy dodržovat a zajistit jejich dodržování [20]. Komentář dále zdůrazňuje, že povinnost šířit ustanovení úmluv je svou povahou všeobecná a absolutní [21]. Tato povinnost má být plněna nejen za války, ale již v době míru, neboť šíření znalosti textu úmluv již v době míru představuje nezbytný předpoklad jejich aplikace a dodržování za války [22]. Závazek šířit znalost úmluv se tak řadí k těm závazkům mezinárodního práva humanitárního, které mají být plněny již v době míru [23].

V první části ustanovení se výslovně zmiňují dvě implementační opatření – zařazení do vojenských studijních programů a zařazení do civilních studijních programů [24]. Závazek zařadit výuku do vojenských studijních programů tvoří vlastní jádro povinnosti šířit znalost humanitárního práva, neboť je podstatné, aby příslušná pravidla znali zejména ti, kteří je mají aplikovat. Právě příslušníci ozbrojených sil na jedné straně těží z ochrany stanovené mezinárodním právem a na druhé mohou být voláni k odpovědnosti v případech porušení [25].

Druhé implementační opatření, závazek zařadit studium humanitárního práva do civilních studijních programů, je rovněž podstatné, neboť takto lze dosáhnout toho, aby se s ustanoveními ženevských úmluv seznámilo veškeré obyvatelstvo. Civilní osoby rovněž podstatným způsobem těží z ochrany stanovené humanitárním právem a příslušníci ozbrojených sil se získávají právě z řad civilního obyvatelstva [26]. Na druhé straně je rovněž podstatné, aby humanitární právo znali též státní úředníci, politikové a ti, kdo na různých úrovních rozhodují [27]. Skutečný význam tohoto ustanovení je však hlubší. Mezinárodní výbor Červeného kříže ve svém komentáři k ženevským úmluvám ho velmi výstižně vyjadřuje takto:

„... lidi je nutné od dětství učit velkým zásadám lidskosti a civilizace tak, aby hluboce zakořenily v jejich svědomí...veškeré obyvatelstvo by mělo skutečně znát (pravidla humanitárního práva) a být inspirováno (jejich) ideály. Dosahování tohoto svrchovaně důležitého cíle by se mělo věnovat veškeré úsilí.“ [28]

Všeobecná znalost humanitárního práva dále tvoří předpoklad pro to, aby zejména ve vnitřních konfliktech nezávislá média jako nástroj občanské společnosti odvážně vystupovala na podporu ideálů humanity a působila tak na veřejné mínění [29].

Závazek zařadit výuku do civilních studijních programů je v oficiálním českém překladu uveden slovy „možno-li“ [30] (autentický anglický text užívá slovní obrat „if possible“ [31]). Neznamená to však, že by při sjednávání úmluv byl civilním studijním programům přikládán menší význam. Toto ustanovení zohledňuje poměry uvnitř států s federativním uspořádáním, ve kterých v mnoha případech za civilní vzdělávací programy odpovídají jednotlivé členské subjekty federace a nikoliv federální úřady [32].

Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949 a ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři ze dne 12. srpna 1949 v druhé části ustanovení o šíření znalosti shodně uvádějí dvě kategorie osob, které zejména mají být seznámeny s ustanoveními úmluv - zdravotnický personál a vojenští duchovní [33]. Mezinárodní výbor Červeného kříže v komentáři k tomuto ustanovení objasňuje, že příslušníci vojenského zdravotnického personálu a vojenští duchovní by měly obzvláště pečlivě dbát na dodržování úmluv, protože sami požívají zvýšenou ochranu [34].

Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949 v druhém odstavci článku 127 stanovuje, že vojenské nebo jiné úřady, které za války převezmou odpovědnost za válečné zajatce, musí mít text úmluvy a být zvlášť poučeny o jejích ustanoveních [35]. Mezinárodní výbor Červeného kříže ve svém komentáři uvádí, že text úmluvy musí mít všichni velitelé táborů pro válečné zajatce, podřízení důstojníci i nadřízené orgány, kteří dohlíží na chod táborů. Text úmluvy dále musí být vydán v jazyce, kterému váleční zajatci rozumí a každý stát, který je smluvní stranou ženevských úmluv, musí v dostatečném předstihu připravit potřebné překlady textu úmluvy a organizovat potřebné kurzy a výcvik pro personál, který bude ustanovení úmluvy provádět [36].

V podobném duchu je formulován druhý odstavec článku 144 ženevská úmluvy o ochraně civilních osob za války, který stanovuje, že civilní, vojenské, policejní nebo jiné úřady, které za války převezmou odpovědnost za chráněné civilní osoby, musí mít text úmluvy a být zvlášť poučeny o jejích ustanoveních. [37] Mezinárodní výbor Červeného kříže dává toto ustanovení do souvislosti s článkem 99 úmluvy, podle kterého důstojník nebo úředník velící internačnímu místu pro civilní osoby musí mít text úmluvy a tento text buď musí být v internačním místě vyvěšen, nebo ho musí mít k dispozici výbor internovaných [38].

Závazek šířit znalost humanitárního práva byl dále potvrzen Dodatkovým protokolem k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (dále jen „Protokol I“). [39] V průběhu jeho sjednávání panovala mezi všemi zúčastněnými shoda, že závazek šířit znalost humanitárního práva má zásadní význam a že vzdělání představuje lepší záruku dodržování pravidel než jakékoliv sankce [40]. Výsledkem jednání se stal článek 83 následujícího znění:

- „1. Vysoké smluvní strany se zavazují, že budou v době míru jakož i v době ozbrojených konfliktů šířit ve svých zemích Úmluvy a tento Protokol v co největší míře a že zejména jejich studium zahrnou do programů vojenské přípravy a budou podporovat jejich studium civilním obyvatelstvem tak, aby se s těmito dokumenty seznámily ozbrojené síly i civilní obyvatelstvo.
2. Vojenské nebo civilní orgány, které v době ozbrojeného konfliktu převezmou odpovědnost za aplikaci Úmluv a tohoto protokolu, se musí plně seznámit s jejich texty.“[41]

Toto ustanovení na jedné straně potvrzuje závazek šířit znalost ustanovení ženevských úmluv, na druhé straně tento závazek rozšiřuje o povinnost šíření znalosti ustanovení Protokolu I a v neposlední řadě díky jiné slovní formulaci než té, která je obsažena v ženevských úmluvách, tento závazek rozvíjí a zpřesňuje [42].

Při sjednávání tohoto článku Mezinárodní vývoj Červeného kříže vyvíjel snahu o to, aby závazek šířit znalost humanitárního práva mezi civilním obyvatelstvem byl posílen vypuštěním slovního obratu „možno-li“, který používají ženevské úmluvy. Proti této změně však byly vzneseny stejné argumenty jako v roce 1949, tedy ústavněprávní ohledy států s federativním uspořádáním, ve kterých za civilní vzdělávací programy odpovídají jednotlivé členské subjekty federace. V důsledku těchto námitek tak konečné znění článku 83 zavazuje státy pouze „podporovat“ studium humanitárního práva civilním obyvatelstvem [43]. Toto ustanovení však není zcela bez významu, neboť smluvní strany jsou tak alespoň povinny činit opatření za účelem podněcování a usnadňování zařazení humanitárního práva do civilních studijních programů. Může se jednat o finanční, materiální či personální pomoc a podporu nebo o koordinační aktivity anebo v neposlední řadě o publikaci studijních materiálů [44].

Druhý odstavce článku 83 rozvíjí závazek šíření humanitárního práva za ozbrojeného konfliktu. Zatímco v roce 1949 bylo obdobné ustanovení pojato pouze do 3. a 4. ženevské úmluvy, ustanovení Protokolu I se vztahuje na všechny vojenské i civilní orgány odpovědné za aplikaci ustanovení kterékoliv ze všech čtyřech ženevských úmluv nebo Protokolu I. Zahrnuje tak všechny pozemní, námořní i vzdušné síly i všechny příslušné civilní orgány [45].

Protokol I dále stanovuje některé další závazky, které mají poměrně úzký vztah k závazku šířit znalost jeho ustanovení [46]. Jde především o závazek usilovat za pomoci národních společností Červeného kříže o přípravu kvalifikovaného personálu, který by napomáhal aplikaci norem humanitárního práva podle článku 6 [47], závazek mít v ozbrojených silách právní poradce stanovený v článku 82 [48], povinnosti velitelů podle článku 87 [49] a závazek předat prostřednictvím depozitáře ostatním smluvním stranám oficiální překlady protokolu a zákony a nařízení přijaté k zajištění jeho aplikace podle článku 84 [50].

Podstatně stručnější ustanovení týkající se šíření znalosti humanitárního práva bylo pojato do Dodatkového protokolu k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II). Jeho článek 19 stanovuje, že protokol bude šířen v co možná největší míře.[51] Mezinárodní výbor Červeného kříže navrhoval ustanovení, které v podstatě odpovídalo článku 83 Protokolu I, ale tento návrh nebyl přijat.[52] I toto krátké ustanovení však představuje pokrok, protože se jím závazek šířit znalost humanitárního práva poprvé stanovil v souvislosti s vnitřními konflikty a uznává se tak humanitární charakter pravidel pro tento typ konfliktů [53].

3. Některé specifické problémy spojené s výukou a výcvikem humanitárního práva v ozbrojených silách

Díky úspěchům kodifikačního úsilí je v současnosti mezinárodně právní úprava vedení války velmi rozsáhlá a podrobná. Jenom ženevské úmluvy z roku 1949 a dodatkové protokoly z roku 1977 obsahují více než 600 článků. Když k tomu přičteme ustanovení dalších mezinárodních úmluv humanitárního práva, jedná se o dílo vskutku monumentální. Takovéto množství pravidel však znesnadňuje orientaci v jejich obsahu. Jestliže to mnohdy činí obtíže i právníkům, tím spíše budou mít problémy vojáci, kteří mají tato pravidla aplikovat [54].

Navíc mezinárodní smlouvy sestavují politici a právníci a jejich ustanovení tak nejsou vždy vojákům srozumitelná [55]. Mezinárodní právo humanitární hovoří jazykem zákazů. Voják však potřebuje instrukce formulované pozitivně. Při výuce a výcviku v oblasti humanitárního práva je tak nezbytné převést jazyk zákazů užívaný mezinárodními dokumenty do pozitivní jazyka jasných a srozumitelných instrukcí pro příslušníky ozbrojených sil.

Problém však není jen v povaze mezinárodně právní úpravy. D. L. Roberts, podplukovník britské armády ve výslužbě, který v současnosti pracuje ve službách Mezinárodního výboru Červeného kříže, poukazuje na to, že mezi vojáky tradičně panuje nedůvěra k právu. Již jen slovo „právo“ u nich vyvolává představu zaprášených starých svazků, nudy, otažitosti a bezvýznamnosti [56]. Tato nedůvěra má dle něj hluboké kořeny ve skepsi a cynismu, které již ve starověku výstižně vyjádřil Cicero: „Když mluví zbraně, zákony mlčí.“ [57] Je tento problém skutečně neřešitelný?

D. Klenner, plukovník německé armády, poukazuje na to, že klíčem k řešení je integrace mezinárodního práva humanitárního do každodenního výcviku ozbrojených sil na všech úrovních [58]. Požadovaný rozsah znalostí se přitom bude na různých úrovních podstatně lišit. Například velitel letky bude muset mít jak teoretické znalosti, tak praktický výcvik v zacházení s lehce zraněným vojákem, přitom ale nebude muset nezbytně znát všechny aspekty ochrany demilitarizovaných zón [59].

Člen mužstva či poddůstojník nemusí mít teoretické znalosti všech aspektů humanitárního práva, neboť od něj se očekávají automatizované reakce naučené výcvikem. Půjde tedy o to, aby se součástí těchto automatizovaných reakcí stalo i dodržování humanitárního práva. Naproti tomu velící důstojníci budou muset inkorporovat pravidla humanitárního práva do procesu rozhodování, plánování, velení a kontroly. Budou tedy potřebovat i znalosti teoretické [60].

D. Klenner dále zdůrazňuje následující zásady:

1. Na taktické úrovni by měl za výcvik v oblasti humanitárního práva odpovídat přímý nadřízený, který by ho měl provádět sám, aby ho učinil přesvědčivějším.
2. Zásady humanitárního práva by měly být pojaty do výcvikových a učebních materiálů ve formě srozumitelné vojákům [61].
3. Nezbytná je spolupráce mezi jednotlivými odděleními ministerstev a generálního štábu, aby se dosáhlo systematického začlenění humanitárního práva do výcvikových programů.
4. Otázky mezinárodního práva humanitárního by měly být zařazeny do všech větších vojenských cvičení.
5. Kurz humanitárního práva by měl být zařazen do přípravy na mírové operace [62].

D. L. Roberts zdůrazňuje nezbytnost pozitivního příkladu ze strany velitelů. Velitel musí v míru důrazem na výcvik a ve válce svým chováním demonstrovat dodržování práva [63]. D. L. Roberts dále vyzdvihuje následující zásady výcviku v humanitárním právu:

1. **Důvěryhodnost:** Právo, které se může jevit složitým, musí být prezentováno důvěryhodným a přesvědčivým způsobem stejně jako ostatní materie výcviku. Vojákům se musí sdělit, že humanitární právo se zrodilo na bojišti a je tudíž právem vojáka s dlouhou tradicí. Ačkoliv vedení války omezuje, rozhodně vojákovi nesvazuje ruce. Plně uznává princip vojenské nezbytnosti a není v rozporu se zásadami války [64].

2. **Výběr instruktorů:** Kromě důvěryhodného způsobu podání obsahu je podstatnou rovněž důvěryhodnost samotného instruktora. Velkou výhodou představuje osobní zkušenost z ozbrojeného konfliktu, která usnadňuje komunikaci a činí výcvik přijatelnějším [65].
3. **Zdůraznění dynamiky práva.** Je nutné zdůraznit, že právo není čímsi archaickým, nýbrž že reaguje na nejnovější vývoj. Jako dobrý příklad lze použít Úmluvu o zákazu protipěchotních min z roku 1997 či Protokol o oslepujících laserových zbraních z roku 1996 [66].
4. **Akceptování obtíží při aplikaci práva.** Voják v bitvě se často střetne s obtížemi či se dostane pod tlak a to ho může nutit k porušení pravidel. Svou roli může sehrát strach, únava, frustrace, hlad či vztek. Tyto obtíže je nutné akceptovat a snažit se je dostat pod kontrolu. K tomu významně přispívá osobní disciplína a dobré vedení [67].

4. Závěr

Závazek šířit znalost mezinárodního práva humanitárního se řadí ke klíčovým závazkům, které státy převzaly v ženevských úmluvách z roku 1949 a dodatkových protokolech z roku 1977, protože nezbytným předpokladem aplikace pravidla je jeho znalost. Tento závazek má být plněn již v době míru a základní cílovou skupinu logicky tvoří příslušníci ozbrojených sil, kteří mají pravidla humanitárního práva za války aplikovat.

Nicméně výuka a výcvik humanitárního práva v ozbrojených silách přináší některé specifické problémy, ke kterým patří zejména tradiční nedůvěra k právu panující mezi vojáky a rozsáhlost, nepřehlednost a složitost mezinárodně právní úpravy. Mnohé však naznačuje, že tyto problémy jsou řešitelné. Mezinárodního práva humanitární musí být integrováno do výcviku ozbrojených sil na všech úrovních, přičemž požadovaná znalost a rozsah aplikace se budou na jednotlivých úrovních lišit. Základním požadavkem přitom zůstává důvěryhodnost výcviku, která spočívá jednak v přesvědčivém způsobu prezentování matérie a jednak v důvěryhodnosti instruktora. Dále je podstatné, aby pravidla mezinárodního práva humanitárního byla pojata do výukových a výcvikových materiálů, které je budou vojákově sdělovat srozumitelnou formou.

Poznámky:

- [1] Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949 (dále jen „1. ženevská úmluva“), článek 47, Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a třešňáků ozbrojených sil na moři ze dne 12. srpna 1949 (dále jen „2. ženevská úmluva“), článek 48, Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949 (dále jen „3. ženevská úmluva“), článek 127, Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949 (dále jen „4. ženevská úmluva“), článek 144, č. 65/1954 Sb.
- [2] Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (dále jen „Protokol I“), č. 168/1991 Sb., články 83 a 87. Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (dále jen „Protokol II“), č. 168/1991 Sb., článek 19.
- [3] Srov. celk. FRANCK, Thomas M. Fairness in the International Legal and Institutional System. *Recueil des Cours*. Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, Tome 240 de la collection, no. 1993/III, p. 229-234.
- [4] KALSHOVEN, F., ZEGVELD, L. *Constraints on the Waging of War*, 3rd ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001, s. 12, 14-15. MÜNKLER, Herfried. The wars of the 21st century. *International Review of the*

- Red Cross*. March 2003, vol. 85, no. 849, s. 14-15. SASSOLI, M., BOUVIER, A. A. *How Does Law Protect in War*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1999, s. 67. GASSER, HP. *International Humanitarian Law. An Introduction*. 1st. ed. Stuttgart, Vienna: Henry Dunant Institute, 1993, s. 3.
- [5] GASSER, HP: op. cit. sub 4, s. 6. BOLL, Alfred M. The Asian values debate and its relevance to international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. March 2001, vol. 83, no. 841, s. 55. V starověké římské říši existovaly dva kodexy válečného práva - *Strategica* a *Ex RuffoLeges Militares*. Oba předepisovaly humanitární omezení vedení války. Viz McCORMACK, Timothy L. H. Selective Reaction to Atrocity: War Crimes and the Development of International Criminal Law. *Albany Law Review*. 1997, vol. 60, no. 3, p. 687-688. Velmi starou tradici mají humanitární omezení ve válce v kulturách dálného východu. Viz tamtéž, s.684, 686-687, dále viz BASSIOUNI, Michael C. Regulation of Armed Conflicts. In BASSIOUNI, Michael C.(ed.) *International Criminal Law. Volume I. Crimes*. 1st ed., Dobbs Ferry: Transnational Publishers, Inc., 1986, s. 201. MANI, V.S. International humanitarian law: an Indo-Asian perspective. *International Review of the Red Cross*. Mrch 2001, vol. 83, no. 841, s. 61-65.
- [6] POKŠTEFL, Josef. Significance and Validity of the Laws of War in Our Time. *Studie z mezinárodního práva* 13 (1968). Praha: Academia, 1969, s. 214, 224. GASSER, HP: op. cit. sub 4, s. 17.
- [7] První kodifikační konference se sešla v Haagu v roce 1899, druhá v roce 1907. Výsledkem byly tzv. haagské úmluvy. Viz *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práv*. 1. vyd., II. díl, Praha: Správa sociálního řízení, 1993 (dále jen „*haagské úmluvy*“).
- [8] *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*, 27 July 1929, 118 L.N.T.S. 303, *Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War*, 27 July 1929, 118 L.N.T.S. 343.
- [9] Z české literatury srov. např. ONDŘEJ, Jan. Právo ozbrojených konfliktů na přelomu tisíciletí. *Mezinárodní vztahy*. 1999, č. 4, s. 8.
- [10] PICTET, JS. (ed.) *I Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Commentary*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952 (dále jen „*I Geneva Convention. Commentary*“), s. 348. PICTET, JS. (ed.) *II Geneva Convention for the Amelioration of the Wounded, Sick and Shipwrecked members of Armed Forces at Sea. Commentary*. 1 st. ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960 (dále jen „*II Geneva Convention. Commentary*“), s. 257.
- [11] *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*, 6 July 1906, T.S. No. 464, Article 26. Tato úmluva nahradila úmluvu z roku 1864.
- [12] Úmluva o úpravě zásad ženevské úmluvy pro námořní válku. In *Haagské úmluvy*: op. cit. sub 7, článek 20, s. 62-63.
- [13] Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války. In *Haagské úmluvy*: op. cit. sub 7, článek 1, s. 17.
- [14] *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field*, 27 July 1929, 118 L.N.T.S. 303.
- [15] *Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War*, 27 July 1929, 118 L.N.T.S. 343, Article 84. Pro komentář viz PICTET, JS. (ed.) *III Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. Commentary*. 1 st ed. Geneva, International Committee of the Red Cross, 1960 (dále jen „*III Geneva Convention. Commentary*“), s. 614.
- [16] Viz pozn. 1 včetně citovaných ustanovení. Tato ustanovení sice nejsou zcela identická, o tom však je blíže pojednáno dále v hlavním textu.
- [17] Srov. např. *Implementation of International Humanitarian Law. Guidelines for the Conduct of the Study of the National Legislation in Force from the Point of View of Its Conformity to the Norms of International Humanitarian law*. 1999, s. 13. *Implementation of International Humanitarian Law. Report prepared by the International Committee of the Red Cross*. 1999, s. 2.
- [18] Res. 2852 (1971) „Respect for Human Rights in armed conflict“, paras. 6-7. Res. 3032 (1972), para. 3. Res. 3102 (1973), paras. 5-6. Res. 3500 (1975), para. 2. Res. 31/19 (1976), para. 2. Res. 32/44 (1977), para. 7.
- [19] 1. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 47. 2. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 48. 3. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 127. 4. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 144.
- [20] *I Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 348. *II Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 257. *III Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 15, s. 613. PICTET, J.S. (ed.) *IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Commentary*. 1 st. ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1958 (dále jen „*IV Geneva Convention. Commentary*“), s. 580.
- [21] *I Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 348. *II Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 257. *IV Geneva Convention. Commentary*: op. cit. sub 20, s. 581.
- [22] SANDOZ, Y. *Implementing International Humanitarian Law*. 1st ed. Geneva: Henry Dunant Institute, 1995, s. 5. *I Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 348-349. *II Geneva Convention. Commentary*: op. cit sub 10, s. 257 a 259. *IV Geneva Convention. Commentary*: op. cit. sub 20, s. 581-582.

- [23] Mezinárodní právo humanitární ukládá státům řadu závazků, které mají být plněny již v době míru. Tyto závazky jsou mimořádně významné, neboť představují nezbytnou přípravu pro ty závazky, které mají být plněny za války. K tomu srov. celk. SASSOLI, M., BOUVIER, A. A.: op. cit. sub 4, s. 222-227. SANDOZ, Y.: op. cit. sub 22, s. 4-7. FLECK, D. Implementing International Humanitarian Law: Problems and Priorities. *International Review of the Red Cross*. March-April 1991, No. 281, s. 143-145, PELLANDINI, C. (ed.) *Committees or Other National Bodies for International Humanitarian Law. Meeting of Experts*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1997, s. 63-67.
- [24] *I Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 348. *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 257. *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 581.
- [25] *I Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 348. *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 257. *III Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 15, s. 614. *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 581. Záměrně ponecháváme stranou otázku, v jakém rozsahu jednotlivců požívá v humanitárním právu mezinárodně právní subjektivitu, neboť tento obecný problém dalece přesahuje rámec tohoto článku.
- [26] *I Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 349. *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 258-259. *III Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 15, s. 614. *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 581.
- [27] K tomu srov. např. KADAM, Umesh. Teaching international humanitarian law in academic institutions in South Asia: An overview of an ICRC dissemination programme. *International Review of the Red Cross*. March 2001, vol. 83, no. 841, s. 167.
- [28] „...men must be trained from childhood in the great principles of humanity and civilization, so that those principles take deep root in their conscience...the whole population should have a real knowledge of the (Convention) and themselves by inspired with the sentiments...No effort should be neglected to achieve this supremely important aim.” *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 581-582.
- [29] *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 258. *III Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 15, s. 615. K úloze médií v moderních ozbrojených konfliktech dále srov. např. ALDRICH, George H. Comments on the Geneva Protocols. *International Review of the Red Cross*. September-October 1997, No. 320, s. 508-509.
- [30] 1. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 47. 2. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 48. 3. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 127. 4. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 144.
- [31] *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of August 12, 1949*. 75 UNTS 31, Art. 47. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea of August 12, 1949*. 75 UNTS 85, Art. 48. *Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of August 12, 1949*. 75 UNTS 135, Art. 127. *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of August 12, 1949*. 75 UNTS 287, Art. 144.
- [32] *I Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 349. *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 259. *III Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 15, s. 614-615. *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 581.
- [33] 1. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 47. 2. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 48.
- [34] *I Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 348-349. *II Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 10, s. 258. 1. ženevská úmluva upravuje zvýšenou ochranu vojenského zdravotnického personálu a vojenských duchovních v článcích 24-32, 2. ženevská úmluva tak činí v článcích 36-37.
- [35] 3. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 127.
- [36] *III Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 15, s. 615.
- [37] 4. ženevská úmluva: op. cit. sub 1, článek 144.
- [38] *IV Geneva Convention*. Commentary: op. cit. sub 20, s. 582.
- [39] *Protokol I*: op. cit. sub 2.
- [40] SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1 st. ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987 (dále jen „*Additional Protocols. Commentary*“), s. 961.
- [41] *Protokol I*: op. cit. sub 2, článek 83.
- [42] Srov. celk. *Additional Protocols*. Commentary: op. cit. sub 40, s. 960-968.
- [43] *Ibid.*, s. 965.
- [44] *Ibid.*, s. 965-966.
- [45] *Ibid.*, s. 967.
- [46] *Ibid.*, s. 962-963. Detailní rozbor těchto závazků dalece přesahuje možnosti této krátké studie, proto se omezuje na poukázání na tyto závazky - viz hlavní text.
- [47] *Protokol I*: op. cit. sub 2, článek 6.
- [48] *Ibid.*, článek 82.
- [49] *Ibid.*, článek 87.

- [50] *Ibid.*, článek 84.
- [51] *Protokol II*: op. cit. sub 2, článek 19.
- [52] *Additional Protocols. Commentary*: op. cit. sub 40, s. 1488.
- [53] *Ibid.*, s. 1487, 1489.
- [54] Z české literatury srov. zejm. MENCER, Gejza. Civilní obyvatelstvo a jeho ochrana v mezinárodním právu. *Studie z mezinárodního práva* 21. Praha: ACADEMIA, 1988 (dále „MENCER, Gejza '88“), s. 129. MENCER, Gejza. K některým problémům připravované kodifikace mezinárodního humanitárního práva. *Studie z mezinárodního práva* 14. Praha: ACADEMIA, 1979, s. 267. Ze zahr. literatury srov. např. KLENNER, Dietmar. Training in international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. September 2000, vol. 82, no. 839, s. 655.
- [55] V české literatuře na tento problém poukazuje Gejza Mencer při rozboru definice vojenského objektu obsažené v článku 52 Protokolu I z roku 1977. Viz MENCER, Gejza '88: op. cit. sub 54, s. 122.
- [56] ROBERTS, David Lloyd. Training the armed forces to respect international humanitarian law. The perspective of the ICRC Delegate to the Armed and Security Forces of South Asia. *International Review of the Red Cross*. July-August 1997, no. 319, s. 435.
- [57] *Ibid.*, s. 433-434.
- [58] KLENNER, Dietmar: op. cit. sub 54, s. 656-658, 660-661.
- [59] *Ibid.*, s. 656.
- [60] *Ibid.*, s. 657.
- [61] *Ibid.* Na nutnost inkorporovat humanitární právo do vojenských příruček dále poukazuje např. R. Kosirnik. Viz KOSIRNIK, René. The 1977 Protocols: a landmark in the development of international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. September-October 1997, No. 320, s. 491.
- [62] KLENNER, Dietmar: op. cit. sub 54, s. 657-658.
- [63] ROBERTS, David Lloyd: op. cit. sub 56, s. 435.
- [64] *Ibid.*, s. 436.
- [65] *Ibid.*, s. 437.
- [66] *Ibid.* Zmiňovanými dokumenty jsou: *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction*, Ottawa, September 18, 1997, text lze nalézt v *ILM*. 1997, vol. 36, s. 1507-1519 nebo SASSOLI, M., BOUVIER, A. A.: op. cit. sub 4, s. 324-335. *Dodatkový protokol k Úmluvě o zákazu nebo omezeních použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky (Protokol IV)*, č. 21/1999 Sb.
- [67] ROBERTS, David Lloyd: op. cit. sub 56, s. 437-438.

Mezinárodní humanitární právo (MHP) (ekvivalentní pojem je mezinárodní válečné právo) je soubor norem společně dohodnutých státy s cílem maximálně humanizovat válku a zmírnit její následky, dokud nebude možné válku vyloučit. Základním pramenem MHP jsou tzv. ženevské konvence o ochraně válečných obětí (ŽK) a dodatkové protokoly k těmto konvencím (DP). Jejich hlavní zásadou je, že v každé době musí být respektována důstojnost lidské bytosti a musí být bez diskriminace učiněno vše pro zmírnění utrpení těch, kteří nejsou na konfliktu přímo účastní, i těch, kteří byli z konfliktu vyřazeni v důsledku nemoci, zranění či zajeť.

Ženevské konvence a dodatkové protokoly (stručný přehled)
Dr. Marek Jukl, Ph.D. Praha: Úřad ČČK, 1999.